

۴۴

معارفها و الگوهای تدریس

مؤلف:

سرهنک دکتر محمد راز

بیونس پالنپور

معاونت تربیت و آموزش ناجا

۱۳۹۳

معاونت تربیت و آموزش ناجا - اداره کل منابع و متون درسی

عنوان: مهارتها و الگوهای تدریس

مؤلفان: سرهنگ دکتر محمد بارانی - یونس پاکپور

ویرایش: اداره کل منابع و متون درسی

طرح جلد: سید مجتبی حسینی دولتآبادی

صفحه آرای: فاطمه محمدی دانش

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۲۰۸-۲۸-۱

شماره ثبت: ۱۱۰-۵۰-۸۰۸۰

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۸۰/۰۰۰ ریال

پ: معاونت تربیت و آموزش ناجا

نشانی: تهران، میدان ولیک، مجتمع آموزشی و فرهنگی، معاونت تربیت و آموزش ناجا تلفن: ۸۱۸۲۱۲۵۶

سرشناسه	: بارانی، محمد ۳۴۵
عنوان و نام پدیدآور	: مهارتها و الگوهای تدریس، محمد بارانی
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری	: ۲۷۱ ص
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۲۰۸-۲۸-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
موضوع	: تدریس
موضوع	: تدریس - روش‌شناسی
شناسه افزوده	: یونس پاکپور: نویسنده همکار
شناسه افزوده	: نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، معاونت تربیت و آموزش
رده بندی کنگره	: LB۱۰۲۵/ب۱۶۴۵۹ ۱۳۹۳
رده بندی دیویی	: ۳۷۱/۳۰۲۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۵۸۰۶۵۲

فهرست مطالب

عنوان.....	صفحه.....
پیش گفتار.....	۹
مقدمه مؤلفان.....	۱۱
فصل اول: نالیته‌های پیش از تدریس.....	۱۵
۱- هیئت طرح درس.....	۱۷
الف- مشتملات کلی.....	۱۸
ب- شیوه‌نامه تدریس.....	۲۸
ج- اقدامات تکمیلی.....	۳۳
۲- تدوین سناریوی آموزشی.....	۳۴
۳- تهیه برنامه روزانه مدرس.....	۳۸
سؤال‌های فصل اول.....	۴۰
منابع تکمیلی فصل.....	۴۱
فصل دوم: فنون تدریس.....	۴۳
سنجش آغازین.....	۴۵
پیش‌سازمان‌دهنده.....	۴۷
ارائه چشم‌انداز.....	۵۱
بیان تجربه.....	۵۵
بازنمایی مثال.....	۵۸
سناریو.....	۵۸
قیاسی.....	۵۸
استقرایی.....	۶۰
تشریح‌سازی مشروط.....	۶۱
تحلیلگری.....	۶۳

۶۷	تقلیل‌گری
۷۲	تفکیک تصاعدی
۷۶	پرسشگری فیلتری
۷۸	قیاس‌گری
۸۰	مدل‌سازی
۸۲	نمونه - نیم
۸۳	شرح و بسط
۸۶	بسط‌نمایی
۸۸	گروه‌سازی
۹۲	پرسش - پاسخ
۹۵	شاگردی شناختی
۹۷	تضاد ساخت یافته
۹۹	بازسازی تجربه
۱۰۲	نمونه کاوی
۱۰۳	بیان استدلال
۱۰۵	بارش مغزی
۱۰۸	مسئله‌پردازی
۱۰۹	الگوسازی
۱۱۰	مربی‌گری
۱۱۲	تکیه گاه‌سازی
۱۱۴	مانع‌زدایی
۱۱۶	بازی‌ها
۱۱۷	سنجش متناوب
۱۱۹	بازخورد
۱۲۱	تمرین

۱۲۳	بودمان خودآموز.....
۱۲۵	سؤال‌های فصل دوم.....
۱۲۷	فصل سوم: روش‌های تدریس.....
۱۲۹	روش نمایشی.....
۱۳۰	فرایند روش نمایشی.....
۱۳۲	ارائه تمرین و تکلیف.....
۱۳۲	نکات قابل ملاحظه روش نمایشی.....
۱۳۳	آموزش.....
۱۳۴	فرایند آموزش مستقیم.....
۱۳۷	روش مصاحبه.....
۱۳۸	فرایندها و فنون جنبه.....
۱۳۹	ملاحظات اجرای مصاحبه.....
۱۴۱	روش سخنرانی.....
۱۴۲	فرایندها و فنون سخنرانی.....
۱۴۶	نکات قابل ملاحظه برای ارائه یک سخنرانی مؤثر.....
۱۴۹	مفهوم آموزشی.....
۱۴۹	مراحل مفهوم آموزشی.....
۱۵۱	روش ایفای نقش.....
۱۵۲	نکات مورد ملاحظه.....
۱۵۴	فرایندها و فنون ایفای نقش.....
۱۵۷	روش مباحثه.....
۱۵۸	فرایندها و فنون مباحثه.....
۱۶۲	بحث گروهی.....
۱۶۴	نکات مورد ملاحظه در بحث گروهی.....
۱۶۴	مباحثه همتایان.....
۱۶۶	فرایندها و نکات مورد ملاحظه در مباحثه همتایان.....

۱۶۷	مزیت‌ها و محدودیت‌های مباحثه همتایان (گروه‌های کوچک)
۱۶۸	روش کاوشگری
۱۶۹	فرایندها و فنون کاوشگری
۱۷۳	بدیعه‌پردازی
۱۷۵	شکل اول: غریب کردن آشنا
۱۷۷	شکل دوم: آشنا کردن غریب
۱۷۹	نکاتی در مورد بدیعه‌پردازی
۱۸۰	روش‌های نمایشی
۱۸۲	فرایند حل مسئله
۱۸۲	روش حل مسئله
۱۸۵	فرایند حل مسئله
۱۹۰	نکات مورد ملاحظه حل مسئله
۱۹۲	سؤال‌های فصل سوم
۱۹۳	فصل چهارم: طراحی کارگاه آموزشی
۱۹۵	۱. اقدامات علمی - اجرایی پیش از کارگاه آموزشی
۱۹۵	گفتار اول - اقدامات بنیادین
۱۹۵	الف) تیم آموزشی
۱۹۶	ب) فراگیران (مخاطبان)
۱۹۷	۲- محتوای آموزشی (منابع و متون)
۱۹۸	۳- وسایل کمک آموزشی و تجهیزات مورد نیاز
۲۰۵	۴- تیم پشتیبانی، بودجه و اعتبارات
۲۰۶	۵- محیط مناسب کارگاهی
۲۰۹	۶- تمرینات و بازی‌ها
۲۱۲	۷- برنامه‌ریزی علمی - کاربردی (برنامه تفصیلی)
۲۱۲	۸- بازی‌های برنامه‌های پیشین

۲۱۳	گفتار دوم - اقدامات هماهنگی
۲۱۳	الف - پیش‌بینی مقدمات مراسم افتتاحیه
۲۱۵	ب - گروه‌بندی فراگیران
۲۱۶	ج - استقرار وسایل کمک آموزشی و تجهیزات پشتیبانی و ...
۲۱۷	د - برنامه‌ریزی فعالیت‌های اوقات فراغت
۲۱۷	ه - ثبت‌نام فراگیران
۲۱۸	ز - اطلاع‌رسانی و اسکان
۲۱۸	ح - مروری بر مباحث فنی خاص مربیان
۲۱۸	ح - پیش‌برنامه‌های پیشین
۲۱۹	۲. اقدامات علمی - اجرایی حین کارگاه آموزشی
۲۱۹	الف - برگزاری مراسم اولیه
۲۲۰	ب - آشنایی با فراگیران
۲۲۲	ج - بیان انتظارات (خواسته‌های دانشجویان)
۲۲۳	د - انتقال اطلاعات اولیه به کارکنان
۲۲۳	ه - برگزاری پیش‌آزمون
۲۲۴	و - اجرای برنامه تفصیلی
۲۲۴	ز - بررسی و بازبینی اقدامات علمی - اجرایی روز
۲۲۵	ح - بازبینی خدمات پشتیبانی و کارآمدی آنها
۲۲۵	ط - ارزیابی روزانه فراگیران
۲۲۶	ی - بازبینی برنامه‌های پیشین
۲۲۶	۳. اقدامات علمی - اجرایی پس از کارگاه
۲۲۷	الف - آزمون علمی و ارزیابی
۲۲۷	ب - برگزاری مراسم اختتامیه
۲۲۸	ج - انتخاب و معرفی نفرات برتر
۲۲۹	د - مستندسازی دستاوردهای کارگاه
۲۲۹	ه - ارزیابی کلی دوره

- و- برنامه ارتباط فراگیران و تبادل تجربیات ۲۳۰
- ز- آغازی بر پایان ۲۳۱
- ح- اعطای گواهینامه و تقدیرنامه ۲۳۱
- سؤال‌های فصل چهارم ۲۳۲
- نمایم ۲۳۳
- بع ۲۶۵

www.ketab.ir

پیش‌گفتار

معاونت تربیت و آموزش ناجا، با وظایف ذاتی خود، متولی سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و هماهنگی امر آموزش در ناجا است؛ علاوه بر آن، عهده‌دار تأمین منابع آموزشی کلیه دوره‌های بدو خدمت و حین خدمت مقاطع مختلف می‌باشد.

تمامی همکاران - پایور و پیمانی - برای ارتقاء و توسعه منابع به درجه بالاتر، نیازمند گذراندن آموزش‌های لازم هستند که این امر ضرورت تدوین منابع و متون را دوچندان می‌نماید. از این رو در سال‌های اخیر تلاش مستمری صورت گرفت تا ضمن تجدید نظر در نیازسنجی‌های آموزشی، کارشناسان کل کشور، حوزه‌های مأموریتی شناسایی شوند و متون آموزشی مورد نیاز را تألیف و تدوین کنند که این مهم تا حدودی عملی شده است.

کتاب حاضر، در اجرای دستورالعمل تدوین و تجدید نظر در برنامه‌ها و متون آموزشی به شماره ۱۸/۸/۱/۳/۴۴۷۲ - ۱۳۸۸/۱۱/۲۹ برای کارکنان ناجا به عنوان منبع اصلی درس «مهارت‌ها و الگوهای تدریس» توسط مؤلفان سرهنگ دکتر محمد بارانی و یونس پاک‌پور تألیف شده و زیر نظر اداره کل منابع و متون درسی معاونت تربیت و آموزش ناجا به رشته تحریر درآمده است.

امید است محققان، صاحب‌نظران و مسئولان ذی‌ربط، دیدگاه‌ها و پیشنهاد‌های خود را برای برطرف کردن نقایص و کاستی‌های احتمالی برای کامل‌تر شدن محتوای این اثر به مؤلفان، گروه‌های مربوطه و اداره کل مزبور منعکس نمایند تا پس از اصلاح نهایی در اختیار رده‌های استفاده‌کننده قرار گیرد.

معاون تربیت و آموزش ناجا

سر‌تیپ دوم پاسدار محمدرفعی رفیعی‌نیا

www.ketab.ir

مقدمه مؤلفان

توانایی تدریس، مستلزم دانش و اطلاعات علمی و مهارت‌های عملی است که مربیان در امور آموزش بایستی از آن برخوردار باشند. به عبارت ساده‌تر «فهمیدن» هدف ارزشمندی است؛ ولی شرط اصلی، یادگیری و بالاتر از آن «فهماندن» به دیگران است. فهماندن چنانچه به دیگران مستلزم دانش و مهارت‌های تدریس است. فهماندن هم شامل یاد دادن محتوای هم نحوه یادگیری به دیگران است. در دهه‌های گذشته، نظام آموزش در عرصه تعلیم و تربیت نیروی انسانی اندیشمند، با انگیزه و ماهر با چالش‌های مختلفی مواجه بوده است؛ از جمله اینکه بر فعالیت‌های مربی بیشتر از فعالیت‌های یادگیری فراگیر تأکید داشت. این نظام مربیان را آموزش را انتقال اطلاعات به فراگیران می‌دانست؛ ولی عملاً بر فهمیدن مربیان بیشتر از فهمیدن ارجح می‌نهاد.

تدریس و آموزش یکی از اساسی‌ترین وظایف مأموران هر سازمانی؛ به ویژه مأموران ناجا به عنوان مربیان تربیت نیروی انسانی است که اِعمال این تکالیف و وظایف همواره باید با حفظ کرامت و ارزش ذاتی انسان و تهذیب نفس در چارچوب اصول و ارزش‌های اسلامی و بین‌المللی همراه باشد. فردی که به عنوان مأمور نیروی انتظامی در عرصه‌های مختلف جامعه در برابط بحرانی پاسخگوی نیازهای امنیتی مردم است، میزان دانش و مهارت‌های فنی و تخصصی در نحوه مداخله و عملکرد حرفه‌ای او تأثیر بسزایی دارد؛ بنابراین هر چه دانش و مهارت مأموران ناجا در زمینه‌های مختلف رشد و گسترش پیدا کند، مسئولیت و توانایی انجام تکالیف بیشتر تضمین می‌شود. پیچیدگی و تنوع مأموریت پلیس از یک سو و تغییر گرایش پلیس از رویکرد کنترل محوری به رویکرد جامعه محوری از سوی دیگر لزوم بازبینی و تجدیدنظر در روش‌های آموزش را به نوعی که پاسخگوی نیازهای امروز پلیس و جامعه باشد ایجاب می‌کند. موارد یادشده معلول تلاش‌هایی است در جهت بهبود روش‌های آموزشی به منظور کاربرد آن در تربیت نیروی انسانی توانمند. با این اوصاف، پلیس امروزی با توسل به رویکردهای آموزش

نظری محض که اغلب در همان ماه‌های اول خدمت به‌دست فراموشی سپرده می‌شود، دیگر قادر نیست به تمام نیازهای آموزشی پلیس پاسخ دهد. تحقیقات نشان می‌دهد که ما ۱۰٪ از آنچه را که می‌خوانیم، ۲۰٪ از آنچه را که می‌شنویم، ۳۰٪ از آنچه را که می‌بینیم، ۵۰٪ از آنچه را که می‌شنویم و می‌بینیم، ۷۰٪ از آنچه را که می‌شنویم و می‌نویسیم و ۹۰٪ از آنچه را که شنیده و انجام می‌دهیم، به‌خاطر آورده و یاد می‌گیریم؛ بنابراین ما قصد داریم تا با تکیه بر روش‌های نوین تدریس که بیشتر به‌عالیت اجرایی تأکید دارد، راهنمایی جامع در اختیار کلیهٔ مربیان و استادان قرار دهیم تا با استفاده از آن برنامه‌های آموزشی خود را بهبود بخشیده و به‌ایده‌ها و پیشنهادات و توصیه‌های جدیدی دست پیدا کنند. از این طریق آنان قادر می‌شوند دانشجویان و فراگیران را به‌طور خلاقانه و مؤثر در برنامه‌های آموزشی خود مشارکت دهند. با مشارکت در برنامه‌های اساتید و مربیان به‌پویایی هر چه بیشتر کلاس و روند کسب مهارت‌ها و علوم پلیسی در عرصه‌های مختلف و تکمیل علوم نظری دست‌یابند.

ساختار مجموعهٔ حاضر ضروری طراحی شده است تا مربیان و استادان ضمن کسب مهارت‌های لازم جهت چگونگی سازماندهی آموزش، با چگونگی روش‌های اجرای تدریس و شیوه‌های ارتباط با فراگیران و نحوهٔ طلب اعتماد آنان آشنا شوند و توانایی اجرای مطلوب و دانستنی‌های نظری خود را در روش‌ها و فنون به‌دست آورند.

بدین منظور کتاب حاضر در چهار فصل سازماندهی شده است که در فصل اول با عنوان «فعالیت‌های پیش از تدریس» با روش‌های تهنیتی (پیش‌نویس) تدریس با استفاده از فنون طرح درس، تدوین سناریوی آموزش و بیان روش‌ها و مدرسه آشنا خواهید شد. مطالب این فصل به تحلیل موضوع، مخاطب‌شناسی، تعیین و تدوین هدف‌های آموزشی و دیگر مؤلفه‌ها و عوامل آموزش پرداخته است.

در فصل دوم با عنوان فنون تدریس، بیش از ۴۰ عنوان فن تدریس با نمونه‌های مختلف در ده دسته چون فنون آماده‌سازی، مقدمه‌چینی، ارائه، پردازش، توسعه، گروه‌مدار، کاوشگر، پشتیبان، فنون کلاس‌داری و فنون تکمیلی ارائه شده است. در این فصل با مطالعهٔ این فنون مربیان علاوه بر فنون تدریس با فنون نگارش نیز آشنا خواهند شد.

هدف فصل سوم که به بررسی روش‌های تدریس اختصاص یافته، کمک به مربیان برای شناخت روش‌های تدریس در ارتباط با موضوعات مختلف یادگیری است. این مجموعه با ارائه نمونه‌هایی از روش‌های سنتی و نوین تدریس، به عنوان روش‌های کاربردی تدریس، سعی دارد تا به مربیان و اساتید بزرگوار و علاقه‌مند جهت یافتن ایده‌هایی برای برنامه‌ریزی آموزش و تدریس کمک نماید. هر چند طراح این مجموعه ممکن است با رعایت اختصار انجام پذیرفته باشد، اما امکان استفاده از روش‌های کاربردی مبتنی بر تجارب، نیازها و شرایط را به مربیان و اساتید خواهد داد؛ طوری که امکان تطبیق این روش‌ها و فنون با روش‌های خلاقانه آنها میسر باشد. به طور کلی روش‌های تدریس در سه دسته طبقه‌بندی شده‌اند که در این فصل، روش‌های محسوب تدریس با توجه به هدف از کاربرد آنها در یازده مورد به شکل ذیل معرفی و بررسی شده است.

- ۱- روش‌های نمایشی (ارائه)، نمایشی، آموزشی، مستقیم و مصاحبه؛
 - ۲- روش‌های مشارکتی (مباحثه‌ای)، آموزشی، ایفای نقش، مباحثه و محاکم قضایی؛
 - ۳- روش‌های اکتشافی؛ بدیعه‌پردازی، گام‌نگاری و حل مسئله.
- فصل چهارم به طراحی و اجرای کارگاه آموزشی اختصاص یافته است. کارگاه آموزشی نوع خاص و تکامل یافته‌ای از روش تدریس است که به دلیل کاربرد و اهمیت بیشتر، آن را به طور مفصل در فصلی جداگانه بررسی کرده‌ایم. در این فصل موارد زیر بررسی شده است: اقدامات علمی-اجرایی پیش از کارگاه، حین کارگاه و بعد از آن.

در این فصل به عنوان نمونه خاص کارگاه آموزشی طرز تشکیل پرسش‌های نمایشی که یک رویکرد با شیوه آموزشی است مورد تحلیل قرار گرفته است. این روش که بر روابط یک طرفه معلم و شاگرد؛ بلکه بر فرایند تعاملی بین آنها استوار است. متأسفانه امروزه تنها با تغییر نام رویکردها، روش‌ها و کلاس‌های سنتی و بدون توجه به استانداردها در این زمینه، عملاً چارچوب‌ها و محتوای کلاس‌ها و روش‌های سنتی حفظ شده است که این امر ناخواسته منجر به لطمه بزرگی بر اثربخشی و جایگاه این شیوه علمی (کارگاه آموزش ...) می‌شود. به گونه‌ای که ممکن است در آینده‌ای

نه‌چندان دور همین نتیجه‌گیران اشتباه از کارآمدی شیوه‌های علمی آموزش، خود شکست این روش را باور کرده و به دیگران نیز منتقل کنند. همین تهدید، ما را بر آن داشت تا مجموعه‌ای در این زمینه به‌عنوان روش‌های تدریس را نگارش و معرفی نماییم. امید است که همهٔ مربیان و اساتید بزرگوار و گرامی ما را در تشخیص و صلاح‌اشکالات این کار یاری کنند.

■ یونس پاک‌پور

■ سرهنگ دکتر محمد بارانی

تایستان-۱۳۹۳

www.ketab.ir